

פרויקט ייצוג ערבים בתקשורת העברית

مشروع تمثيل العرب في الإعلام العبري

מחיר ההדרה

האזרחים הערבים בתקשורת העברית
בתקופת ההסלמה הפוליטית-ביטחונית
של אוקטובר 2015

מחיר ההדרה

האזרחים הערבים בתקשורת העברית בתקופת ההסלמה הפוליטית-ביטחונית של אוקטובר 2015

ثمن الإقصاء

المواطنون العرب في الاعلام العبري في فترة التصعيد السياسي-الأمني في أكتوبر ٢٠١٥

פרויקט ייצוג ערבים בתקשורת העברית – עמותת סיכוי

כתיבה: עידן רינג

קריאה ועריכה: רון גרליץ ואמג'ד שביטה

איסוף וניתוח נתונים: שחר גור ואייל מצליח, יפעת מחקרי מדיה

מנכ"לים שותפים של עמותת סיכוי: ראונק נאטור ורון גרליץ

עריכת לשון: יסמין הלוי

אינפוגרפיקה ועיצוב: סטודיו אוסו באיו

חוברת זו יצאה לאור גם בערבית ומופיעה באתר האינטרנט של העמותה: www.sikkuy.org.il

פרסום זה הופק במסגרת פרויקט ייצוג ערבים בתקשורת העברית של עמותת סיכוי, הנתמך על ידי הקרן החדשה לישראל, קרן ריין וקרן פוהס.

מותר ורצוי לצלם, להעתיק ולצטט מפרסום זה תוך ציון מפורט של המקור. אין לשכפל את הפרסום ללא רשות בכתב מהעמותה.

ירושלים

רח' המשוררת רחל 17, בית הכרם ירושלים 96348

טל': 02-6541225 פקס: 02-6541108, מייל: jerusalem@sikkuy.org.il

חיפה

שד' בן גוריון 57, ת.ד. 99650 חיפה 31996

טל': 04-8523188 פקס: 04-8523065, מייל: haifa@sikkuy.org.il

sikkuy.org.il

facebook.com/sikkuy

twitter.com/Sikkuy

מחיר ההדרה

האזרחים הערבים בתקשורת העברית
בתקופת ההסלמה הפוליטית-ביטחונית
של אוקטובר 2015

סיכוי סיקווי Sikkuy
העמותה לקידום שוויון אזרחי الجمعية لدعم المساواة المدنية
The Association for the Advancement of Civic Equality

תוכן עניינים

4	הקדמת המנכ"לים
6	מבוא – על המחקר ומטרותיו
9	מאפיינים ושיטת המחקר
11	ממצאים מרכזיים – הסיקור והייצוג של האזרחים הערבים בתקופת ההסלמה
11	1. סיקור בעל הטיה שלילית מובהקת
13	2. מדברים על האזרחים הערבים - בלעדיותם
15	3. מחיר ההדרה – הקצנה בסיקור
16	4. הדרת ערבים – גם בקרב מרואיינים מומחים
17	5. סיקור מחאת האזרחים הערבים בהסלמה – דה-לגיטימציה חריפה
19	מסקנות והמלצות

מחקר זה מתפרסם בתקופה סוערת במערכת היחסים בין האזרחים היהודים והערבים. אנו עדים להתעצמות והתחזקות של ההתקפה הפוליטית נגד האזרחים הערבים, הן מן הציבור והן מתוך מפלגות הקואליציה ושרים בממשלה. עם זאת, הממשלה מקדמת בימים אלה מדיניות שמטרתה לשלב את האזרחים הערבים בכלכלה ולצורך כך פועלת לצמצם את האפליה התקציבית נגדם. זו מציאות מורכבת ולא יציבה, שבה לתקשורת יש השפעה ייחודית ומכריעה על מערכת היחסים בין האזרחים היהודים והערבים.

עמותת סיכוי – ארגון משותף לאזרחים ערבים ויהודים – היא מנושאי הדגל של המאבק לקידום שוויון ושותפות בין האזרחים הערבים והיהודים בישראל. אנו מאמינים ששוויון בין כל אזרחי המדינה צריך להיות אבן הפינה של כל דמוקרטיה, חברה ומדינה. לשם כך אנו עוסקים באופן אינטנסיבי בשינוי מדיניות הממשלה כלפי האזרחים הערבים. הפעילות השיטתית של חברי הצוות של סיכוי, יהודים וערבים, מול משרדי הממשלה מצליחה לחולל שינוי מדיניות משמעותיים בתחום צמצום האפליה התקציבית.

אך שוויון בהקצאת תקציבים, גם אם וכאשר יושג, איננו בסיס צודק ויציב מספיק לחברה שוויונית ומשותפת. חברה כזו צריכה להביא בחשבון גם את הצרכים הזהותיים והקולקטיביים של שתי הקבוצות העיקריות בישראל, ולתת מקום וייצוג גם לאזרחים הערבים – בשירות הציבורי, במוקדי הכוח וקבלת ההחלטות, במרחב הציבורי וכמובן בתקשורת.

להיעדר ייצוג ולסיקור לא הוגן של האזרחים הערבים בתקשורת יש השלכות קשות על מערכת היחסים שבין האזרחים היהודים והערבים. חשוב לנו במיוחד לומר שתקופות של הסלמה במערכת היחסים, כפי שראינו בקיץ 2014 ובאוקטובר 2015, טומנות בחובן סכנה להידרדרות אלימה הרבה יותר. גם בשגרה, אך במיוחד בתקופות כאלה, יש לתקשורת תפקיד מכריע בסיקור הוגן שכולל מתן מקום וקול לשני הצדדים ולנרטיבים שלהם. זו אינה דרישה מוגזמת, אלא דרישה בסיסית לתקשורת מקצועית במדינה שיש בה סכסוך לאומי בין שתי קבוצות אזרחים. המחקר המונח לפניכם מעלה כי התקשורת העברית כשלה בתפקיד זה בתקופת ההסלמה האחרונה באוקטובר 2015.

בשנת 2015 יצאה עמותת סיכוי לדרך במהלך רחב-היקף שמטרתו לחולל שינוי משמעותי בייצוג האזרחים הערבים בתקשורת. היעד הראשון שלנו הוא לגרום לעלייה מהירה וגדולה בכמות המרואיינים והמומחים הערבים המופיעים בה. לשם כך פיתחנו אסטרטגיה ייחודית להפעלת לחץ על התקשורת לעשות כן, ואנו מאמינים שזהו יעד בר-השגה. במסגרת מהלך זה השקנו בחודש מרץ 2016 את מדד הייצוג – מדור שבועי המתפרסם באתר "העין השביעית" ועוקב אחר מספר ושיעור המרואיינים הערבים בכלי התקשורת המשודרת ובתוכניות האקטואליה המובילות. בששת החודשים הראשונים לפרסום הנתונים, המדד הצליח לחולל שיח מקצועי וציבורי ער על סוגיית הדרת הערבים בתקשורת ואף הביא לעלייה ניכרת בשיעור המרואיינים הערבים במספר תוכניות מובילות. אך זוהי רק תחילת הדרך.

המחקר המונח לפניכם, אשר חקר את ייצוג האזרחים הערבים בתקשורת בתקופת ההסלמה של אוקטובר 2015, חשף את ההדרה העמוקה שלהם גם מאייטמים שסיקרו סוגיות הנוגעות

להם באופן ישיר ומשפיעות על מעמדם ועל מערכת היחסים בינם לבין האזרחים היהודים. הממצא העיקרי העולה מן המחקר הוא שהיעדר ייצוג זה משפיע לרעה על אופי הסיקור ומותיר את הנרטיב והעמדות של האזרחים הערבים – כחמישית מאזרחי מדינת ישראל – מחוץ לדין הציבורי. לעומת זאת, כאשר הסיקור התקשורתי כלל מרואיינים ומומחים ערבים, הוא היה הוגן הרבה יותר.

ביצוע מחקר זה היה תהליך מורכב שדרש שיתוף פעולה בין גורמים שונים, עבודת צוות, וידע ומומחיות רב-תחומיים. אנו מבקשים להודות בראש ובראשונה לעידן רינג, מנהל המחלקה הציבורית בעמותת סיכוי, המוביל את המהלך של סיכוי לקידום ייצוג הערבים בתקשורת. עידן יזם, הניע, גייס את השותפים וכתב את המחקר המצוין שבידיכם.

אנו מבקשים להודות למנהל יפעת מחקרי מדיה, שחר גור, על הליווי הצמוד של המחקר, ולחוקר אייל מצליח על ניתוח מוקפד של הנתונים. לאמג'ד שביטה, רכז התקשורת הערבית בעמותת סיכוי, על ההערות המועילות ותרומתו למחקר זה. תודה גם ליסמין הלוי על העריכה הלשונית המוקפדת והערות התוכן הנוקבות והמועילות ולגרפיקאית אוסו באיו על האיורים המצוינים ועיצוב המחקר.

אנחנו מבקשים להודות גם לתורמים, הקרן החדשה לישראל, קרן ריין וקרן פוהס אשר תומכים במהלך של סיכוי לחולל שינוי משמעותי בייצוג של האזרחים הערבים בתקשורת בישראל.

מחקר זה מיועד בראש ובראשונה לאנשי המקצוע בתקשורת בישראל. אנו מאמינים שקריאתו תתרום להבנה טובה יותר של משמעות הדרתם של האזרחים הערבים מן התקשורת והסכנה שטמונה בה, ותניע מהלך רחב לקידום ייצוגם ההולם והראוי.

בברכה,

רון גרליץ וראונק נאטור

מנכ"לים שותפים, עמותת סיכוי

על עמותת סיכוי:

עמותת סיכוי היא ארגון יהודי-ערבי משותף הפועל מאז שנת 1991 לקידום שוויון ושותפות בין אזרחי היהודים והערבים של ישראל.

במסגרת הפרויקטים השונים של העמותה אנו מקדמים שוויון לאזרחים הערבים בהקצאת משאבים ושירותים שהמדינה מעניקה בתחומים שונים, בייצוג ובמקום שניתן לשפה, לתרבות, לדת ולסמלים של האזרחים הערבים במרחב הציבורי.

כמו כן אנו מבקשים לקדם חברה משותפת באופנים שונים, כמו הכנסת חינוך לחיים משותפים למערכת החינוך והקמה של תשתית ארצית של תיירות משותפת.

חבוא - על המחקר ומטרותיו

סיקור האזרחים הערבים בתקשורת העברית בתקופת ההסלמה הפוליטית-ביטחונית,

אוקטובר 2015

מחקר זה מכיל ניתוח ובחינה מעמיקה של האופן שבו התקשורת בעברית סיקרה את האזרחים הערבים בישראל בתקופת ההסלמה הפוליטית-ביטחונית באוקטובר 2015. מטרת המחקר היא למפות את המאפיינים הבולטים של ייצוג האזרחים הערבים ושל תיווך הנושא בסיקור התקשורתי, ולהבין כיצד אלה השפיעו על האופי והנימה (מידת החיוביות או השליליות) של תמונת המציאות שקיבלו צרכני התקשורת בסופו של דבר.

המתיחות סביב הר הבית נמשכת כבר כמה שנים ומתגברת מדי שנה בעיקר בתקופת הקיץ והחגים. ואולם באוקטובר 2015 הסלים המצב הפוליטי והביטחוני באופן חריג, וכלל גל של תקיפות ופיגועי דקירה ודריסה ברחבי הארץ, שבוצעו בעיקר על ידי פלסטינים ממזרח ירושלים והגדה המערבית, על רקע החשש משינוי הסטטוס קוו בהר הבית ופעילות מוגברת של ארגוני ימין קיצוני במקום. בתקופה זו הגיע המתח ביחסי יהודים-ערבים לשיא חדש. התוצאה היתה אצבע קלה על ההדק מצד כוחות הביטחון כלפי חשודים ערבים, קריאות לפיטורי עובדים ערבים ביישובים יהודיים, וניסיונות לביצוע לינץ' וחרם של אזרחים יהודים נגד אזרחים ערבים. לצד כל אלה התקיימו ברחבי הארץ גם הפגנות סוערות של אזרחים ערבים, שחלקן גלשו לאלומות, וכמה תקיפות לאומניות (דקירה ודריסה) שבאופן יוצא דופן בוצעו על ידי אזרחים ערבים, וחלקם אף הובילו למותם של אזרחים יהודים. המעורבות החריגה יחסית של ערבים אזרחי ישראל באירועים הפוליטיים והאלימים של חודש זה באה לידי ביטוי גם בסיקור התקשורתי של ההסלמה, אשר השפיע על גובה הלהבות ועל המתרחש בשטח.

האירועים הביטחוניים והפוליטיים של אוקטובר 2015 השתלטו כמעט לחלוטין על הטלוויזיה, הרדיו ואתרי האינטרנט הישראליים בתקופה זו. על פי הנתונים שנאספו במחקר זה, במהלך חודש אוקטובר 2015 הוקדש כמעט 70% מהסיקור התקשורתי למצב הביטחוני-מדיני. מדובר בנתון גבוה מאוד, השקול לתקופות מלחמה ועימות צבאי, כמעט כמו בזמן המלחמה בעזה בקיץ 2014. עם זאת, בניגוד לתקופות משבר קודמות התאפיינה תקופה זו גם בסיקור תקשורתי נרחב של האזרחים הערבים בישראל (בנוסף לפלסטינים תושבי השטחים הכבושים וירושלים המזרחית, שעמדו באופן טבעי במוקד הסיקור), שכן הפעם הם לקחו חלק באירועים הפוליטיים האקטואליים וחדרו לא פעם לשיח הציבורי והתקשורתי הכללי. לצד מחאתם הנרחבת נגד שינוי הסטטוס קוו בהר הבית – שכללה הפגנות ביישובים רבים, שביתה ארצית מקיפה, כמה אירועים אלימים וכמה התקפות על אזרחים יהודים – האזרחים הערבים הושפעו אף הם מההסלמה במרחב הציבורי והפכו בעצמם לקורבנות של חשדנות ופאניקה, לצד מתקפות לאומניות מכוונות ואף ניסיונות תקיפה ולינץ'.

כל אלה חדרו גם לכלי התקשורת המרכזיים, שהקדישו כ-15% מהאייטמים ונפח הסיקור שלהם לאזרחים הערבים – שיעור גבוה בהרבה מהממוצע המוכר במחקרים קודמים, העומד בדרך כלל על אחוזים בודדים בלבד. סדרת מחקרים¹ שפרסמה הרשות השנייה בשנים 2003-2013 מצאה כי אחוז המרואיינים הערבים בתוכניות אקטואליה נע בין 2 ל-4 אחוזים לכל היותר. במסגרת פרויקט "מדד הייצוג"² שעמותת סיכוי מפרסמת מאז תחילת 2016 בשיתוף אתר "העין השביעית", קרן ברל כצנלסון וחברת יפעת מחקרי מדיה, נמצא כי בחודשיים הראשונים של 2016 היה אחוז המרואיינים הערבים הממוצע בערוצי הטלוויזיה והרדיו כ-2% ואף למטה מזה (בגלי צה"ל למשל, אחוז המרואיינים הערבים היה 1.8%). מספרים אלה נמוכים במיוחד על רקע העובדה כי כחמישית מאזרחי ישראל הם ערבים, אך ייצוגם בתקשורת רחוק מכך.

1 ענת פירסט וחווה ענבר-לנקר, הנעדרים והנוכחים בזמן צפיית שיא - מחקר מעקב: מגוון תרבותי בשידורי ערוצי הטלוויזיה המסחריים בישראל (2013), באתר הרשות השנייה, www.rashut2.org.il.

2 נתוני מדד הייצוג לינואר-פברואר 2016 באתר העין השביעית, www.the7eye.org.il/196017. לכל פרסומי מדד הייצוג בעין השביעית: bit.ly/1UWCdOx.

העלייה בתכיפות הסיקור של האזרחים הערבים בתקופת ההסלמה והתגברות המתיחות בין יהודים לערבים בתקופה זו העניקו לכלי התקשורת ההמוניים תפקיד מרכזי והשפעה רבה מהרגיל על היחסים בין האזרחים היהודים והערבים. אופן הסיקור והייצוג של מחאת האזרחים הערבים, השתתפותם ותגובתם לגל הפיגועים השפיע ישירות על הציבור היהודי ועל יחסו אליהם. לתקשורת ההמונים נודע תפקיד משמעותי בעיצוב השיח הציבורי, ואירועי אוקטובר 2015 הראו לנו כי בתקופות משבר תפקיד זה מתעצם ויש להתייחס אליו בזהירות ובאחריות רבה. מסיבות אלה החלטנו במסגרת פרויקט "ייצוג ערבים בתקשורת" של עמותת סיכוי לזום **מחקר ייחודי וממוקד שנתח את כלל הסיקור והייצוג התקשורתי של האזרחים הערבים בתקופת ההסלמה של אוקטובר 2015 ויבדוק מהם מאפייניו הייחודיים וכיצד הם השפיעו על אופי הסיקור ועל מהותו.**

בייחוד רצינו לבדוק אם הסיקור וההצגה התקשורתית של ציבור האזרחים הערבים מתבססים על ייצוג אקטיבי שלהם – כלומר ראיונות וכתבות בהשתתפות אזרחים ערבים המדברים על האירועים ועל עמדותיהם – או לחלופין על סיקור פסיבי שמהותו ניתוח ופרשנות של האזרחים הערבים בידי עיתונאים, פרשנים ומתווכים יהודים שמדברים עליהם. רצינו גם לבחון כיצד צורת הסיקור – כלומר מידת האקטיביות והייצוג הישיר של האזרחים הערבים – משפיעה על מהותו, על סגנונו ועל מידת החיוביות או השליליות של הסיקור, ובסופו של דבר על דימוי האזרחים הערבים שנוצר אצל הצופים והמאזינים בבית. חשוב לזכור כי סיקור זה משפיע – לטובה או לרעה – על עמדות הצופים היהודים והערבים ועל היחסים ביניהם.

כל זאת על רקע ההנחה כי הסיקור התקשורתי האינטנסיבי בתקופה המדוברת השפיע מאוד על עמדות הציבור היהודי ועל היחסים המתוחים בין שתי הקבוצות הדומיננטיות בחברה הישראלית, ועל רקע ההבנה כי לייצוג או להדרה של אזרחים ערבים כמרואיינים בתקשורת יש השפעה מרחיקת לכת על מידת האזיון וההגינות בסיקור ועל התיווך שלהם לציבור הרחב בישראל.

לצורך המחקר, המבוסס על עבודת איסוף וניתוח מקצועית של חברת יפעת – מחקרי מדיה, **ניתחנו את כל האייטמים התקשורתיים בכלי התקשורת המובילים והמשפיעים ביותר – שלושת ערוצי הטלוויזיה הגדולים (1, 2 ו-10), תחנות הרדיו גלי צה"ל ורשת ב', העיתונים "ידיעות אחרונות", "מעריב", "הארץ" ו"ישראל היום", והאתרים וואלה ו-ynet.** מתוך כ-16 אלף ידיעות ופרסומים על ההסלמה שנקלטו

במערכות יפעת במהלך חודש אוקטובר, 8,400 נרשמו באמצעי המדיה המובילים שנכללו במחקר זה. כ-1,100 אייטמים (כ-15% מכלל הסיקור) התייחסו ישירות לאזרחים הערבים ונכללו במחקר.

הבחירה להתמקד באופן הייצוג וההשתתפות של האזרחים הערבים בשידורי האקטואליה והתקשורת בתקופת ההסלמה נעשתה כחלק ממהלך רחב יותר של פרויקט "ייצוג ערבים בתקשורת" שיזמנו בעמותת סיכוי. מטרת המהלך היא לחולל שינוי משמעותי במספר המרואיינים והדוברים הערבים בתקשורת העברית, בעיקר בתוכניות האקטואליה המובילות, שנודעת להן השפעה משמעותית על דעת הקהל, כדי לצמצם ככל האפשר את הדרת הערבים מהתקשורת הישראלית. כדי לעשות זאת אנו מקדמים שיח ציבורי ומקצועי ער בסוגיית הדרתם של מרואיינים ומומחים ערבים משידורי האקטואליה וערוצי התקשורת השונים באמצעות איסוף, ניתוח ופרסום של נתוני הייצוג הערבי בתקשורת. פרסום נתונים אלה והבלטת האחראים להדרת הערבים בתקשורת מגבירים את המודעות לנזקים ולהשלכות של ההדרה על עמדות הציבור הרחב ביחס לאזרחים הערבים ועל היחסים בין יהודים לערבים בכלל.

במסגרת מהלך זה השקנו בתחילת 2016 יחד עם אתר ביקורת התקשורת "העין השביעית" וקרן ברל כצנלסון את "מדד הייצוג" – מעקב שבועי הבודק את שיעור המרואיינים הערבים בערוצי התקשורת המשודרת המובילים וברשימה השוואתית של תוכניות אקטואליה מרכזיות. חשיפת הנתונים וההשוואה השבועית באתר "העין השביעית" יצרה עניין רב בנושא וגרמה לעורכים ולעיתונאים רבים להתגייס למהלך ולחתור לשיפור הייצוג האקטיבי של האזרחים הערבים בתוכניותיהם. ההחלטה להתמקד בחשיפת נתוני הייצוג בתוכניות ובערוצים השונים ולהשוות ביניהם על בסיס שבועי היא במידה רבה מסקנה ולקח מהמאבק של השנים האחרונות נגד הדרת נשים בתקשורת, בעיקר בתוכניות האקטואליה. לצד מהלכים דומים ברחבי העולם, גופים כמו תא העיתונאיות ופעילות חברתיות שונות ברשת חשפו וביישו תוכניות שהדירו נשים מן המרקע ומשכו תשומת לב מקצועית וציבורית לתופעה. בשנה האחרונה הצלחנו במידה רבה לייצר תשומת לב כזאת גם לסוגיית הדרת הערבים מן התקשורת, ופרסום מחקר זה אמור להיות צעד נוסף בכיוון.

לצד פרסום הנתונים השבועיים והחודשיים של מדד הייצוג, אנו מפרסמים ראיונות עם מומחים ערבים בנושאים שונים ושותפים עם ארגון "אנו" להשקת מאגר מומחים ערבים מקיף³ ומושקע בשם A-List, שעלה לאוויר באמצע שנת 2016. המאגר מאפשר לכל עורך ותחקירן לקבל מידע רב ופרטי קשר של מרואיינים ערבים מומחים רלבנטיים, ולאתר אותם בלחיצת כפתור.

אנו סבורים כי **ייצוג משמעותי ורחב של האזרחים הערבים כמרואיינים וכפרשנים** בנושאים שונים בתקשורת יתרום לחשיפה תקשורתית הוגנת ואמינה יותר של ציבור האזרחים הערבים, יסייע בקבלתם **כחלק אינטגרלי ושווה ערך בחברה הישראלית ויתרום לשיפור היחסים בין יהודים לערבים**. מצב כזה יקדם מאוד את הסיכוי לקיום משותף ושוויוני של יהודים וערבים בישראל.

3 לאתר מאגר המומחים: www.a-list.org.il

מאפיינים ושיטת המחקר

מחקר זה מתבסס על נתונים שנאספו ונותחו על ידי יפעת מחקרי מדיה מקבוצת יפעת, המתמחה בניתוח תכנים תקשורתיים, ובהנחיית שחר גור, מנהל החברה.

המחקר נערך על פי הקריטריונים המתודולוגיים הבאים:

אוכלוסיית המחקר - כתבות שסיקרו את החברה הערבית ואת נציגיה בתקשורת במהלך אירועי גל ההסלמה בחודש אוקטובר 2015.

אמצעי תקשורת - עיתונות ("ידיעות אחרונות", "ישראל היום", "מעריב" ו"הארץ"), אינטרנט (ynet, וואלה), טלוויזיה (ערוצים 1, 2, 10) ורדיו (גלי צהל ורשת ב', ללא מבזקים).

מדד בולטות האייטם: משקל יתר לאייטמים גדולים (בעיתונות), ארוכים (ברדיו ובטלוויזיה) או כאלה שנשארו זמן רב בדף הבית (באינטרנט).

מדד בולטות הציבור: לאייטם ניתן משקל מיוחד על פי רמת הבולטות של האזרחים הערבים בו על מנת להבחין בין סיקור ממוקד, עיסוק חלקי ואזכורים שוליים.

מטרות המחקר שהוגדרו הן בחינת אופי הסיקור והייצוג של ערבים אזרחי ישראל במהלך גל ההסלמה בחודש אוקטובר 2015, תוך התייחסות למאפייני הכיסוי הבאים:

■ **נוכחות** - היקף השיח על החברה הערבית והיקף הציטוטים והראיונות של אזרחים ערבים מתוכו (מידת האקטיביות, כלומר סיקור באמצעות מרואיינים ערבים)

■ **פרסונות** - חלוקה לעיסוקים במטרה להפריד בין סיקור חברי כנסת, נבחרי ציבור, התנועה האסלאמית ותושבים

■ **נימה/סנטימנט** - מידת החיוביות או השליליות הנלוות לסיקור

■ **נושאים** - ההקשרים שבמסגרתם סוקרו האזרחים הערבים במהלך אירועי חודש אוקטובר

■ **במות** - בחינת אופי השיח באמצעי התקשורת השונים במיינסטרים הישראלי

בכל מקום שבו מצוין מספר האייטמים במחקר, הכוונה היא לחישוב אייטמים המביא בחשבון את הבולטות היחסית של האוכלוסייה הערבית.

סיקור שלילי וסיקור חיובי

לצורך המחקר נותחו הכתבות בשיטת ניתוח תוכן איכותנית המשקפת באופן מהימן את הנימה העיתונאית (סנטימנט) המובעת בכתבה כלפי כל אחת מהישויות הנכללות במחקר (תושבים, ח"כים, ראשי רשויות, התנועה האסלאמית, וכמובן האזרחים הערבים באופן כללי) וקובעת בכלים מקצועיים ואחידים את מידת השליליות או החיוביות שלו.

במסגרת ניתוח הסנטימנט (מידת השליליות או החיוביות של האייטם) קיבל כל גורם הנזכר בכתבה אחת מבין שלוש קטגוריות הערכים שלהלן, בהתאם לנימה העיתונאית המובעת כלפיה, כפי שקורא או צופה ישראלי ממוצע היה תופס ומבין אותה:

■ **סנטימנט חיובי:** הצגת החברה הערבית או נציגיה ללא ביקורת, באור אנושי, אזרחי ובלתי מאיים, כתבה שאינה תוקפת או מגחיכה התבטאויות או מעשים של גורמים המזוהים עם האוכלוסייה הערבית, ובאופן כללי מהווה במה אוהדת ולא ביקורתית כלפי המסרים המיוחסים לציבור זה ונציגיו.

■ **סנטימנט מעורב/ניטרלי:** הכתבה מייחסת לאזרחים הערבים היבטים חיוביים לצד היבטים שליליים, או מציגה מידע "יבש" ללא נימה אוהדת או ביקורתית כלשהי.

■ **סנטימנט שלילי:** נימה ביקורתית כלפי האזרחים הערבים ללא איזון, גם אם הביקורת משתמעת באופן עקיף מתוך המסגור הכללי של האייטם, הוויזואליה או בחירות עריכה, תמונות וכותרות מודגשות.

חשוב לציין כי הסנטימנט מתייחס לאדם או לקבוצה הנבדקת ולה בלבד, ולפיכך גורמים שונים יכולים לקבל סנטימנט שונה באותה כתבה (לדוגמה, בכתבה המסקרת באופן אוהד את ראשי הרשויות הערבים אך תוקפת את הח"כים הערבים יקבלו ראשי הרשויות סנטימנט חיובי ואילו הח"כים סנטימנט שלילי).

סיווג הסנטימנט בכל אייטם נעשה על ידי אנליסט מדיה ביפעת מחקרי מדיה, שמנתח וכותב מחקרי תדמית בתקשורת באופן שוטף עבור גופים עסקיים וציבוריים כאחד. הניתוח נעשה בליווי ראש צוות מחקר לצורך בדיקה וביסוס המהימנות לאורך שלבי המחקר.

גוש שלום

בכפר אבו גוש, ששניים מתושביו השתלטו השבוע על המחבל שביצע את הפיגוע בקו 185, מנסים להיאחז בציפורניים בדוקים: "אנחנו ישראלים יותר מישראלים. מכיתה א' לימדו אותנו לשמור על המדינה"

סנטימנט חיובי

רגשות מעורבים

לא רק בירושלים וביהודה ושומרון: גל האלימות הפלסטיני סוחף אחריו את ערביי ישראל ומאיים על הדו־קיום העדין גם כך בערים המעורבות • "אין לציבור הערבי אינטרס לחצות את הקווים", מעריכים גורמים במגזר, אבל טוענים: "הציבור היהודי צריך להבין את המכאובים"

סנטימנט מעורב/ניטרלי

האויב שבפנים

הניסיון מלמד שכאשר ערביי ישראל צריכים להחליט אם להזדהות איתנו או עם רוצחים פלסטינים, ההתלבטות שלהם קלה מאוד ■

סנטימנט שלילי

ממצאים מרכזיים - הסיקור והייצוג של האזרחים הערבים בתקופת ההסלמה

הממצאים המרכזיים המובאים במחקר זה משקפים את האופן שבו כלי התקשורת סיקרו את האזרחים הערבים בתקופת ההסלמה בחודש אוקטובר 2015, ומתבססים על ניתוח של כל הידיעות שפורסמו ושודרו בכלי התקשורת המרכזיים (כפי שמפורט בפרק המתודולוגיה לעיל) על האזרחים הערבים – 4,096 ידיעות ואייטמים שונים בסך הכול.

בניתוח הממצאים שנאספו התמקדנו בנימת הסיקור ובאופיו (עד כמה היה חיובי או שלילי), במידת הייצוג וההשתתפות של מרואיינים ערבים באייטמים (האם ראיינו או ציטטו ערבים בכתבות), בתפקיד שניתן להם באייטמים שבהם הופיעו, ובהשפעה שהיתה להיקף ההשתתפות הפעילה של מרואיינים ערבים בסיקור על נימתו ומהותו.

כמו כן בחרנו להתמקד בסיקור של מחאת האזרחים הערבים, שהיתה ברובה מחאה לגיטימית ובלתי אלימה, אך לפני עריכת המחקר חשנו כי היא זכתה לסיקור שלילי מובהק. רצינו לבדוק את הנחתנו שיש קשר בין מידת הייצוג הפעיל וההשתתפות של דוברים ומרואיינים ערבים במהלך הסיקור והשידורים לבין מידת החיוביות או השליליות של הסיקור ותדמית החברה הערבית שמתקבלת.

נציג תחילה את ההתפלגות הכללית של סיקור האזרחים הערבים ואת מידת השליליות או החיוביות שלה, ולאחר מכן את ההתפלגות על פי זהות הסובייקטים העומדים במרכז הסיקור, יחד עם אופיו ונימתו ביחס לכל אחד מסוגי הסובייקטים. אחר כך נציג את התפלגות הסיקור על פי הייצוג והנוכחות של מרואיינים ערבים, ולבסוף את הקשר בין היעדר מרואיינים ערבים לנימה ולאופי של סיקורם. כן נציג נתונים על היקף המומחים הערבים מתוך כלל המרואיינים במהלך סיקור ההסלמה, ונתונים על האופי והנימה של סיקור המחאה העממית של האזרחים הערבים בתקופה זו.

1. סיקור בעל הטיה שלילית מובהקת

תחילה ביקשנו לבחון את הסנטימנט (הנימה) של הסיקור ולראות עד כמה המסגור והתיווך שהתקשורת העניקה לציבור הערבי היו שליליים או חיוביים.

■ **מניתוח הממצאים עולה כי כמחצית מהפרסומים והאייטמים שפורסמו על האזרחים הערבים (49%) היו בעלי אופי ונימה שליליים** (537 איטמים שליליים מתוך 1,096), ורק כרבע מהם (24%) היו חיוביים באופן מובהק. הנימה בכ-27% מהאייטמים היתה ניטרלית. כפי שצוין בפרק המתודולוגיה, נימת הסיקור נקבעה על ידי אנליסט מחברת יפעת שניתח את האייטם ובחן אותו על פי הפרמטרים המקובלים בתחום. נימת הסיקור כלפי האזרחים הערבים בתקופה זו הושוותה להתפלגות ממוצעת של סיקור תקשורתי כלפי ציבורים אחרים בחברה הישראלית בשנת 2015, ומראה כי סיקור האזרחים הערבים בתקופה זו סבל מהטיה ומסגור שלילי במיוחד. על פי סקירת התקשורת השנתית של יפעת מחקרי מדיה לשנת 2015, ממוצע הסיקור התקשורתי השלילי של גופים ציבוריים וממשלתיים שונים עומד על ממוצע של כ-18% (כלומר 18% מהידיעות עליהן מסווגות כסיקור שלילי), לעומת סיקור חיובי שנע בין 38% ל-48%. ועדי העובדים, למשל, שהדימוי והסיקור שלהם נחשבים שליליים, התפלגו בין 34% סיקור שלילי ו-28% סיקור חיובי – חיובי הרבה יותר מהסיקור של האזרחים הערבים בתקופת ההסלמה.

■ **חברי הכנסת הערבים זכו לתשומת לב התקשורתית הגדולה ביותר – 40% מהאייטמים הנוגעים לציבור הערבי עסקו בהם.** 38% מכלל הפרסומים עסקו בתושבים ובציבור הערבי הרחב, וכ-11% עסקו בתנועה האסלאמית. 10% נוספים עסקו בראשי הרשויות הערביות.

■ **לסיקור חברי הכנסת הערבים ניתן לייחס השפעה שלילית משמעותית על כלל הסיקור**, כיוון שהם זכו לסיקור שלילי במיוחד. 65% מהאייטמים שעסקו בחברי הכנסת נשאו אופי שלילי, לעומת 12% בלבד שהיה להם אופי חיובי.

■ מכיוון שכמעט חצי מהאייטמים על האזרחים הערבים עוסקים בחברי הכנסת, יש לכך השפעה שלילית מרחיקת לכת על תמונת הסיקור הכללית. **זאת אף על פי שחלק מחברי הכנסת הערבים פעלו באופן עקבי כדי למנוע הקצנה של המצב ולהרגיע את הרוחות**, ניסו ליצור הידברות יהודית-ערבית בתקופת ההסלמה ואף התנגדו לעליית ח"כים אחרים להר הבית, אך בסיקור הכללי נתנה התקשורת לפעולות אלה משקל מועט.

■ **התנועה האסלאמית זכתה לסיקור שלילי מוחלט** – 95% מהאייטמים עליה נשאו אופי שלילי מובהק ולא נרשם אף אייטם חיובי. על אף שהתנועה האסלאמית מורכבת משני ארגונים שונים – הפלג הצפוני והפלג הדרומי המתון יותר, כמעט כל הפרסומים התייחסו לתנועה הצפונית בראשות ראאד סלאח והתעלמו מקבוצות מתונות וגופים ואישים בעלי אופי חברתי וחינוכי. התקשורת בחרה לא לתת להם במה והבליטה באופן ביקורתי ושלילי רק עמדות שנויות במחלוקת.

■ לעומת זאת, תמונת הסיקור של ראשי הרשויות הערבים היא תמונת ראי לזו של הח"כים. ל-62% מהאייטמים על ראשי הרשויות היה אופי חיובי. עם זאת, ראשי הרשויות זכו לסיקור מועט יחסית (רק 10% מכלל הסיקור של הציבור הערבי), ולכן השפעתם על התדמית הכללית של החברה הערבית היתה מעטה. חשוב לציין גם כי חלק ניכר מסיקור "חיובי" זה קשור במתקפות ועימותים של ראשי הרשויות עם חברי הכנסת הערבים, כלומר הוא משלים במידה רבה את הסיקור השלילי של חברי הכנסת הערבים ובא על חשבונם. כך שגם סיקור שהיה חיובי כלפי נציגים מסוימים של החברה הערבית השפיע לרעה על עמדות הצופים כלפי נציגים אחרים שלה.

■ בחינה השוואתית של אופי הסיקור בכלי תקשורת שונים מגלה כי בטלוויזיה זכו האזרחים הערבים לסיקור השלילי ביותר – 57% מהאייטמים שליליים ורק 11% חיוביים. את הסיקור המאוזן ביותר של האזרחים הערבים היה אפשר למצוא בדווקא בעיתונות הכתובה – 43% סיקור שלילי ו-35% סיקור חיובי (בעיקר בזכות הסיקור ב"הארץ", שהיה חיובי יותר מכלי תקשורת אחרים).

כיצד סיקרה התקשורת את האזרחים הערבים בתקופת ההסלמה?

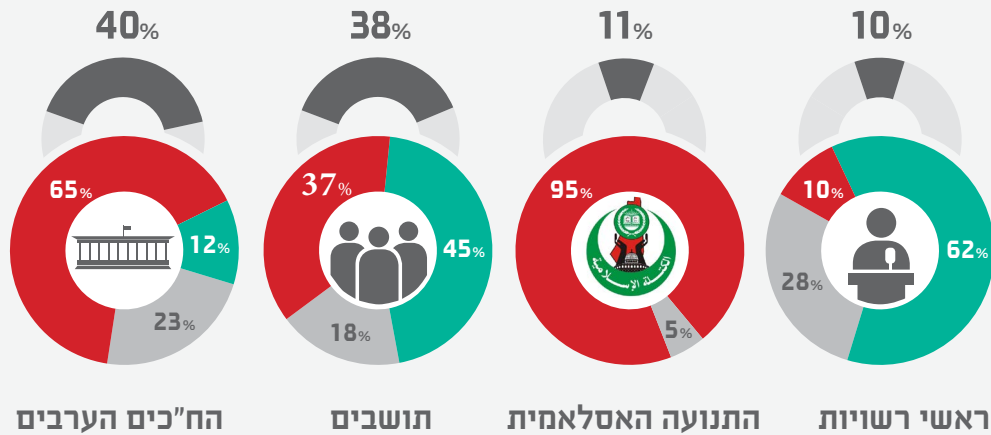
התפלגות אופי הסיקור של האזרחים הערבים באוקטובר 2015

■ סיקור חיובי ■ סיקור מעורב ■ סיקור שלילי

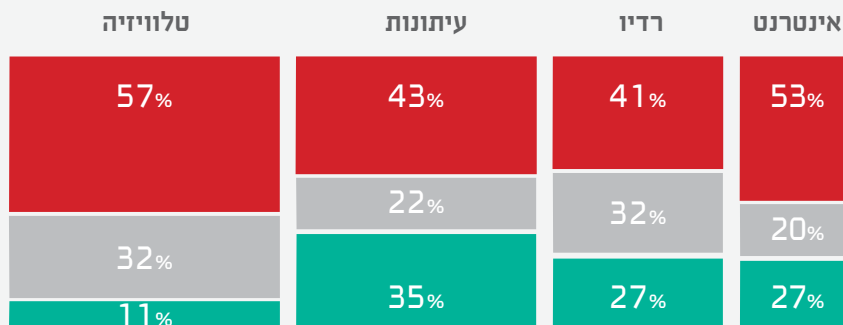
את מי בחרה התקשורת לסקר מקרב האזרחים הערבים ובאיזה אופן?

אחוז האייטמים מכלל הסיקור של האזרחים הערבים

סיקור האזרחים הערבים בתקופת ההסלמה בחלוקה לסוגי כלי התקשורת

■ סיקור שלילי
■ סיקור מעורב
■ סיקור חיובי

2. מדברים על האזרחים הערבים - בלעדיהם

בין האזרחים היהודים והערבים בישראל שוררת מתיחות על רקע סכסוך לאומי. ואולם תקשורת שאינה נותנת מקום לקול, לעמדות או לנרטיב של אחד הצדדים תורמת להסלמת הסכסוך ומעצימה אותו, ולכך יש השלכות מרחיקות לכת ומסוכנות.

■ ספירת המרואיינים הערבים בסיקור הציבור הערבי בתקופת ההסלמה מעלה את אחד הממצאים הקשים ביותר של מחקר זה – **הדרה חמורה של דוברים ומרואיינים ערבים מהשיח התקשורתי שדן בהם**. אחוז האייטמים שעוסקים בציבור הערבי הוא גבוה יחסית, אך שיעור הדוברים הערבים במסגרת הסיקור נמוך מאוד, ולכך יש השפעה עמוקה על הסיקור ועל האופן שבו הם נתפסים בציבור הרחב הצופה בשידורים.

■ רק 31% מהאייטמים והכתבות שעסקו באזרחים הערבים כללו חשיפה אקטיבית שלהם באמצעות מרואיין או דובר

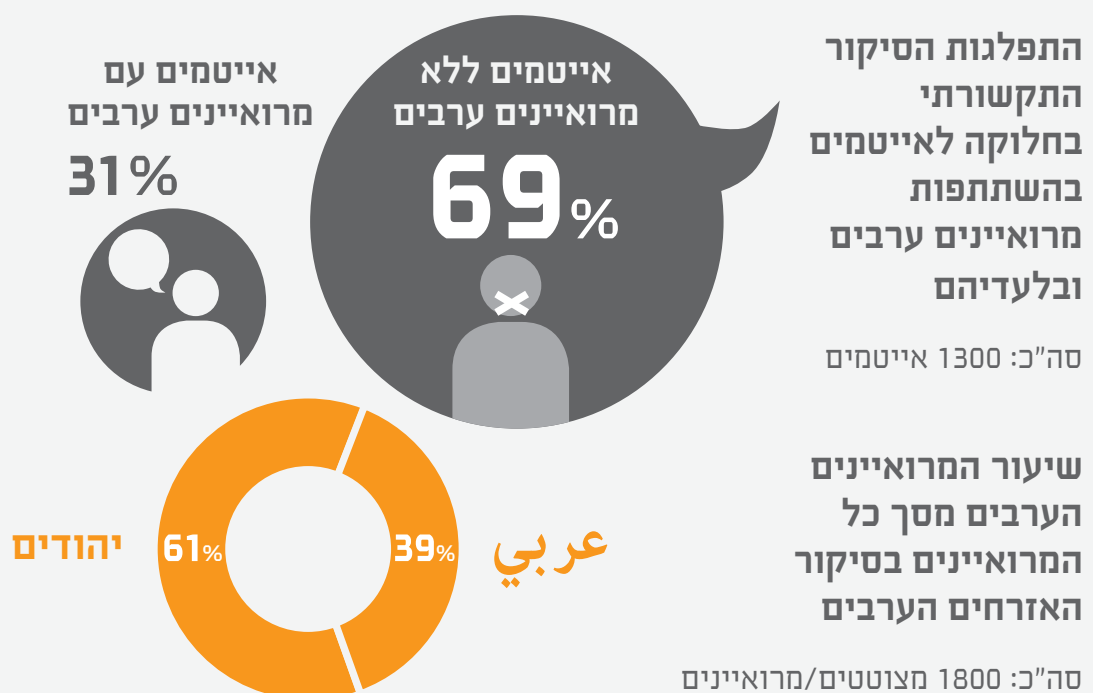
ערבי או ציטוט שלו. במילים אחרות, ביותר משני שלישים מהכתבות והאייטמים שהוקדשו לסיקור האזרחים הערבים (69%) לא נכללו מרואיינים או ציטוטים של דוברים ערבים כלשהם. **המשמעות של נתון זה מרחיקת לכת: רוב הסיקור, הייצוג והתינוך של תמונת המציאות ביחס לאזרחים הערבים בישראל בתקופה זו נעשה באמצעות דוברים יהודים בלבד.**

■ מדיניות תקשורתית כזו ראויה לביקורת חריפה ולגינני, בייחוד במציאות של סכסוך לאומי מתמשך. חלק גדול מהדעות והתפיסות של הציבור הרחב כלפי האזרחים הערבים מתגבשות באמצעות שידורי האקטואליה, במיוחד בתקופת מתח ומשבר. כעת אנו רואים כי התוכן והמסרים שמגיעים לצופים בתקופה זו אודות האזרחים הערבים מבוסס ברובו המוחלט על עמדות ודעות של מומחים ופרשנים יהודים ונדיר שהוא מגיע ישירות מפיהם של דוברים ומרואיינים ערבים. נראה כי במידה רבה התקשורת כאן אינה ממלאת את תפקידה כמי שאמורה להביא לידיעת הציבור את העמדות והדעות של השחקנים השונים בזירה ולתת מקום לנרטיבים שונים. התקשורת מזניחה אפוא את האזרחים הערבים ומונעת מנציגיהם לדבר בשם עצמם.

■ **סיקור החברה הערבית כיום מזכיר את המצב שרווח בתקשורת בנוגע לייצוג נשים: במשך שנים היה הייצוג הנשי מועט וחד-ממדי באופן מובהק.** לא נדיר היה לראות פאנלים של פרשנים וכתבים שכולם גברים, שלעתים אף שוחחו ביניהם על סוגיות הקשורות בציבור הנשי. עיתונאיות ואקטיביסטיות בעולם ובישראל הצליחו לחולל שינוי עמוק בתחום, עד כדי כך שהיום פאנל מעין זה יראה מוזר וחרוג. ואולם אותה גישה עדיין רווחת כאשר מדובר בציבור הערבי; כפי שמוכיחים הממצאים, פאנלים של פרשנים יהודים בלבד הדנים בסוגיות של אסלאם או בציבור הערבי הם עניין שבשגרה.

■ ניתוח כלל המרואיינים ששותפו בסיקור העלה כי גם כשמדובר באייטמים שעסקו בעיקר בציבור הערבי, רק 39% מהמרואיינים היו ערבים והשאר יהודים. הצלבה בין הממצאים מעלה כי באייטמים מסוימים רואיין יותר מדובר ערבי אחד, אך ברובם לא רואיינו ערבים כלל.

באיזו מידה שיתפו כלי התקשורת את האזרחים הערבים בסיקור?

3. מחיר ההדרה - הקצנה בסיקור

לאחר שבחנו את הנימה וההתפלגות הכללית של סיקור האזרחים הערבים ובדקנו את מידת ההדרה וההשתתפות של מרואיינים ערבים בסיקור, ביקשנו להעמיק ולבחון אייטמים ופרסומים בלי מרואיינים ערבים, ולהשוות בינם ובין פרסומים שכללו מרואיינים ערבים.

■ השוואה בין אייטמים ללא מרואיינים ערבים לאייטמים הכוללים מרואיינים ערבים מעלה את הממצא החשוב והדרמטי ביותר של מחקר זה: **סיקור אקטיבי, הכולל נציגים דוברים של הציבור הערבי מושא הסיקור, מייצר באופן מובהק אחד-משמעי התפלגות מאוזנת והוגנת יותר של אופי הסיקור**, הדומה יותר לממוצע הכללי המוכר לנו מתחומים וגורמים אחרים המסוקרים בתקשורת.

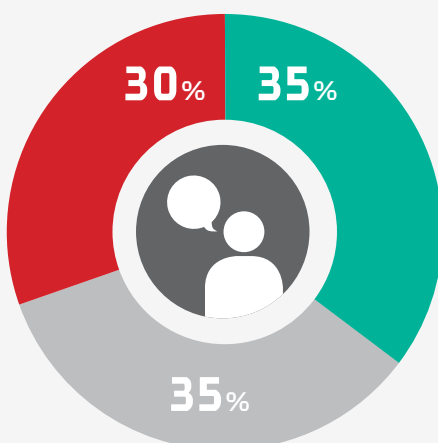
■ **ניתוח הממצאים מראה כי אייטמים שכללו דוברים ומרואיינים ערבים היו חיוביים בהרבה מאלה שנעשו ללא השתתפות ומעורבות של קולות האזרחים ערבים.** היקף הסיקור החיובי באייטמים ששותפו בהם מרואיינים ערבים עמד על 35%, לעומת אייטמים ללא מרואיינים ערבים, שרק 15% מהם היו חיוביים.

■ ההשפעה על הסיקור השלילי היתה דרמטית אף יותר. בעוד באייטמים ללא מרואיינים ערבים היה היקף הסיקור השלילי 64% – מספר גבוה וחרג ביחס לסיקור של קהלים וגורמים ציבוריים – שיתוף מרואיין או הכנסת ציטוט של דובר ערבי מקטינה את שיעור הסיקור השלילי בכחצי, לשיעור של כ-30% בלבד. זהו שיעור המזכיר את היקף הסיקור השלילי הממוצע של גופים אחרים המסוקרים באופן ביקורתי, כמו ועדי עובדים למשל.

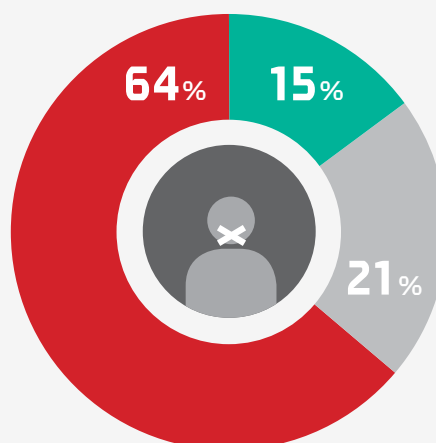
■ ממחקר זה ניתן להסיק באופן חד-משמעי כי **סיקור אקטיבי של החברה הערבית בהשתתפות מרואיינים דוברים ערבים מייצר תמונת מציאות והתפלגות נימת סיקור מאוזנת והוגנת יותר** – 35% סיקור חיובי, 30% סיקור שלילי, 35% סיקור ניטרלי.

מה היתה ההשפעה של שיתוף מרואיינים ערבים על אופי הסיקור?

סיקור בהשתתפות מרואיינים ערבים

סיקור ללא מרואיינים ערבים

■ סיקור שלילי
■ סיקור מעורב
■ סיקור חיובי

4. הדרת ערבים - גם בקרב מרואיינים מומחים

לאחר שנוכחנו במידת ההדרה של נציגים ודוברים ערבים מן הסיקור, ביקשנו להעמיק ולבחון את התפקיד והמסגור שניתן לדוברים ומרואיינים ערבים באיטמים שכללו אותם (אשר הופיעו ב-31% מכלל האיטמים והיוו 39% מסך כל המרואיינים).

■ על אף שבדקנו ידיעות, פאנלים וכתבות שנושאים היה האזרחים הערבים וסוגיות הקשורות אליו, רק 18% מכלל הפרשנים והמומחים שרואינו על ידי כלי התקשורת היו ערבים – מספר נמוך עוד יותר מאשר הממצא בדבר שיעור הערבים מכלל המרואיינים/מצוטטים, שעמד על 39%.

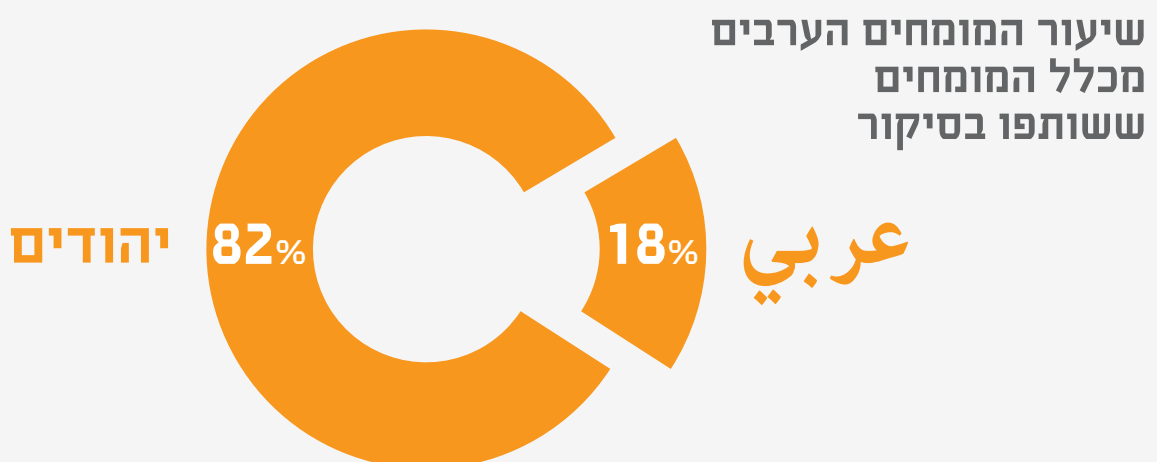
■ בחינה של התפלגות העיסוק והמסגור של המרואיינים הערבים בכלל הסיקור על אודותיהם מצא כי יותר משליש מהם היו חברי כנסת, כ-19% היו אזרחים ותושבים ו-13% היו ראשי רשויות. מכלל המרואיינים הערבים שנמצאו רק 9% היו מומחים ופרשנים. השוואה להתפלגות המרואיינים היהודים בסיקור מגלה כי שיעור המומחים והפרשנים בקרב היהודים היה כפול – 22% מהמרואיינים היהודים באיטמים על האזרחים הערבים היו מומחים ופרשנים. שיעור חברי הכנסת בקרב היהודים דומה לזה של המרואיינים הערבים, אך שיעור התושבים ובעלי העסקים שרואינו היה קטן יותר (כ-20%).

■ בפילוח סוג המרואיינים הערבים ששותפו בסיקור ניתן להתרשם מהעדפותיהם של עורכים בכלי התקשורת בכל הנוגע לבחירת המרואיינים הערבים באיטמים על החברה הערבית (כאשר הם מוזמנים). על פי רוב יהיו אלה חברי כנסת (שזוכים למסגור וסיקור שלילי במיוחד כפי שראינו בסעיף 1), או לחלופין תושבים או בעלי עסקים קטנים המייצגים את "השטח" או את "הרחוב".

■ השוואה לפילוח המרואיינים היהודים שנבדקו מאשרת את התחושה כי גם כאשר התקשורת מחליטה להזמין מרואיינים ערבים, על פי רוב אין להם מומחיות, סמכות או השכלה מיוחדת. לכך יש השפעה שלילית על יכולתם של הצופים להזדהות, להקשיב באופן אמפתי או להתייחס אל המרואיינים כאל אזרחים שווי-ערך להם בחברה.

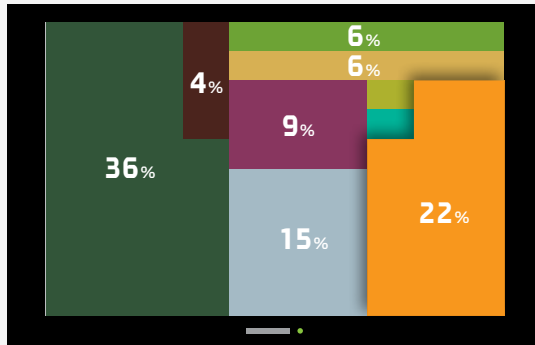
■ **שילוב זה בין הדרה של מרואיינים ערבים לייצוגם באמצעות דוברים שאינם בעלי סמכות או מומחיות מייצר אצל הצופים ניכור וחוסר הערכה כלפי האזרחים הערבים, וללא ספק משפיע לרעה על היכולת של יהודים לתפוס אותם כחלק אינטגרלי ומועיל מהחברה בישראל וכשותפים לחיים כאן.**

מה היה תפקיד המרואיינים היהודים והערבים בסיקור האזרחים הערבים?

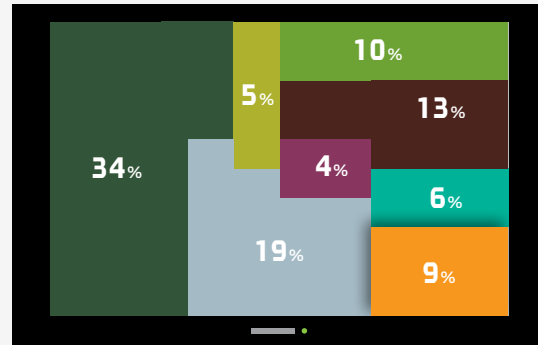

התפלגות המרואיינים על פי חלוקה למקצועות

מרואיינים יהודים

מרואיינים ערבים

פרשנים / מומחים

■ חינוך

■ ח"כים / שרים ראשי רשויות

■ רפואה / בטחון

■ בעלי עסקים

■ אישיות ציבורית

■ עו"ד

■ אזרחים

5. סיקור מחאת האזרחים הערבים בהסלמה - דה לגיטימציה חריפה

במהלך חודש ההסלמה במערכת היחסים בין האזרחים היהודים והערבים בסתיו 2015 בלטה במיוחד מחאת האזרחים הערבים בישראל על רקע המצב בהר הבית (אלחרם אלשריף) והפגיעה בפלסטינים בשטחים הכבושים ובמזרח ירושלים. הציבור היהודי ראה במחאה זו איום, אך היא היתה ברובה מחאה אזרחית ובלתי אלימה. היות שהיא נתפסה בדרכים שונות בקרב יהודים ובקרב ערבים, ובשל השפעתה השלילית על היחסים ביניהם בתקופה זו, בחרנו להתמקד בסיקור. לתקשורת היה תפקיד משמעותי בשיקוף ובסיקור של מחאה לגיטימית זו, והיתה לה הזדמנות למלא כאן תפקיד חשוב בשמירה על דיווח הוגן ומאוזן, אך בפועל היא לא עמדה במשימה. ביקשנו לבחון את הנתונים כדי לבדוק תחושה זו.

■ הנתונים שנאספו מראים כי **מחאת האזרחים הערבים** בנושא הר הבית והמצב בשטחים הכבושים העסיקה מאוד את התקשורת בתקופת ההסלמה (26% מכלל הסיקור הקשור בציבור הערבי עסק בה), אך היא **סוקרה באופן שלילי ועל פי רוב לא הוצגה כמחאה לגיטימית**, אלא כצעד אלים המתסיס את השטח, תוך כדי התמקדות באירועים האלימים ובהיבטים של הפרעה לסדר הציבורי.

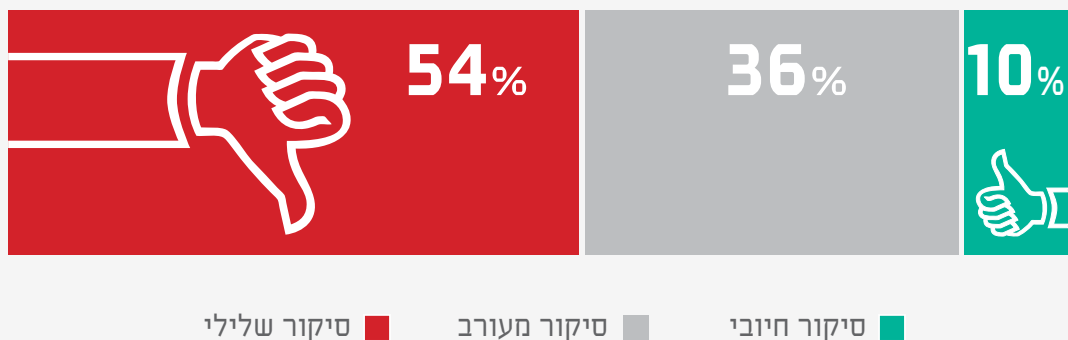
■ **חשוב להדגיש שהמחאה ברובה היתה שקטה ולא אלימה**, לרבות שביתת מחאה ארצית רחבת היקף שזכתה להיענות גבוהה בציבור הערבי - צעד בלתי אלים מובהק. למרות זאת, יותר ממחצית מהאייטמים (54%) על המחאה היו שליליים בתכלית, ורק 10% מהם הציגו את המניעים לה ואת היבטיה האזרחיים הלגיטימיים.

■ למרות הפופולריות של שביתת המחאה הארצית והעצרת הגדולה והשקטה שנערכה בעיר סכנין, רק 20% מהאייטמים על המחאה התייחסו לשביתה. כל השאר התמקדו בעיקר בביטויי אלימות בהפגנות אחרות (השלכת אבנים, ביקור שריפת צמיגים בוואדי עארה וכו').

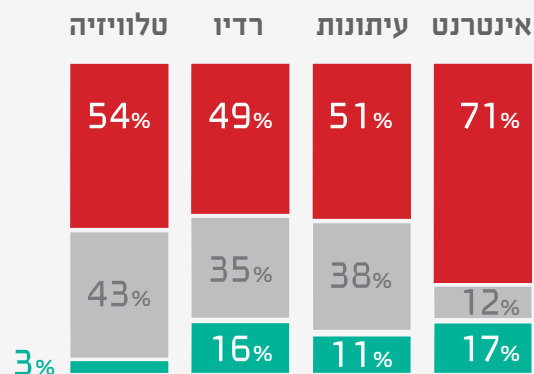
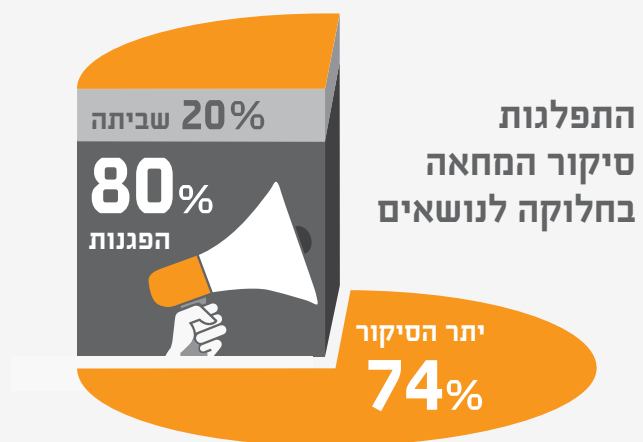
- כאשר היה סיקור חיובי (על פי הקריטריונים של המחקר), הוא עסק בעיקר בהתבטאויותיו של ראש עיריית נצרת נגד הח"כים הערבים, שהוצגו כמסיתים, ובעמדותיו נגד המחאה וההפגנות כיוון שהן מרחיקות מהעיר תיירים וצרכנים יהודים.
- 70% מהאייטמים על המחאה בכלי התקשורת באינטרנט היו שליליים. אחוזו האייטמים השליליים בטלוויזיה היה 54%, בעיתונות 51% וברדיו 49%.

מחאת האזרחים הערבים

כיצד סיקרה התקשורת את מחאת האזרחים הערבים?

היקף סיקור המחאה
מכלל הסיקור של
האזרחים הערבים: 26%

כיצד סיקרו
סוגי מדיה שונים את
מחאת האזרחים הערבים?

מסקנות והמלצות

מחקר זה, המקיף את כל הסיקור שעסק בציבור הערבי בישראל בכלי התקשורת המרכזיים בתקופת ההסלמה, מציג תמונה ברורה ומטרידה. התקשורת בישראל מתייחסת לאזרחים הערבים באופן שלילי וחלקי, וממנהגה בעת משבר ניתן להסיק רבות גם על יחסה לציבור הערבי בעתות שגרה. תכיפות הפיגועים והמתח בין יהודים לערבים הביאו באופן טבעי להתעניינות מוגברת של התקשורת, והעיסוק שלה באזרחים הערבים גדל לפחות פי חמישה, אך נשא מאפיינים שליליים מובהקים. חלק ממסקנות המחקר על אופן הסיקור והייצוג של האזרחים הערבים מסייעות להבין הטיה חריפה זו.

המאפיין הבולט ביותר של סיקור האזרחים הערבים העולה ממחקר זה, לצד המסגור השלילי שלהם, הוא היעדרם של מרואיינים, דוברים ומומחים ערבים. מרבית האייטמים הנוגעים לציבור הערבי – למעשה כשני שלישים מהם – נערכו ללא דובר או מרואיין ערבי כלשהו. כלי התקשורת בחרו להיעזר במומחים, אנשי ציבור ועיתונאים יהודים כדי להסביר ולסקר את האזרחים הערבים. רק כ-18% מהמומחים שהוזמנו לתוכניות ולדיונים האקטואליים היו ערבים – שיעור זעום ביחס לעובדה שהדיון עסק בנושא שמן הסתם מוכר להם היטב.

השוואת האופי והנימה של הסיקור הפסיבי, ללא מרואיינים ערבים, לסיקור המתקבל כאשר מרואיין לפחות דובר ערבי אחד, ממחישה עד כמה דרמטית ההשפעה של ייצוג ערבי אקטיבי, וממחישה את מחיר ההדרה – סיקור שלילי ומגמתי באופן ברור.

ניתוח של הדוברים הערבים שנבחרו לאייטמים ולכתבות שכללו מרואיינים ערבים מראה כי נציגי החברה הערבית המתראיינים בכלי התקשורת הם בדרך כלל חברי כנסת או תושבים ואנשים המייצגים את המתרחש בשטח. אחוז המרואיינים הערבים המייצגים עמדה של מומחיות או סמכות מקצועית הוא זעום. במילים אחרות, גם במקרים המעטים שבהם דובר ערבי משתתף בסיקור, הוא איננו דמות שמרבית הצופים היהודים יכולים להזדהות איתה, לפתח כלפיה רגש חיובי או לגבש באמצעותה דעה אוהדת. חברי הכנסת הערבים, שמופיעים בכשליש מהאייטמים שכללו מרואיין ערבי, קיבלו סיקור שלילי חריף (65% אייטמים שליליים – שני רק לתנועה האסלאמית), ולכך יש השפעה מכרעת על אופי הסיקור כולו. הסיקור השלילי של

פעילות חברי הכנסת הערבים אינו ביטוי יוצא דופן של תקופת הסלמה. מעקב שביצענו⁴ במסגרת "מדד הייצוג" בשיתוף "העין השביעית" מצא כי סיקור חברי הכנסת הערבים במהלך המחצית הראשונה של 2016 היה שלילי ומוטה, והציג אותם בעיקר בהקשר ביטחוני ופוליטי, על אף שחלק נכבד מפעילותם בכנסת היא בעל אופי חברתי ואזרחי.

בדיקה נפרדת שערכנו⁵ לאחר אירועי הטרור בפריז בסוף 2015 הראתה כי ב-48 השעות הראשונות לאחר הפיגועים הוזמנו לאולפני הטלוויזיה הישראלית 23 מומחים כדי לדבר על האירועים ולפרשן אותם, אך אף אחד מהם לא היה ערבי, אף על פי שאחד הנושאים המרכזיים בתקשורת היה האסלאם והעולם הערבי. אם זאת רמת הייצוג וההשתתפות

4 "כיצד התקבעה התפיסה המוטעית שלפיה הח"כים הערבים עוסקים בעיקר בסכסוך? פשוט מאוד – זה הנושא שעליו התקשורת הישראלית מוכנה לדבר איתם". אורן פרסיקו, "75% מהראיונות: על ענייני ביטחון", **העין השביעית**, 31.7.2016, בתוך תחקיר מדד הייצוג של עמותת סיכוי והעין השביעית על סיקור הח"כים הערבים (www.the7eye.org.il/211337).

5 "יש פיגועים – אין ערבים": סיקור אירועי הטרור בפריז באולפני הטלוויזיה – <http://b.walla.co.il/item/2908281>

של דוברים ערבים בסוגיות שנתפסות על ידי התקשורת והציבור כקרובות ורלבנטיות לחברה הערבית, על אחת כמה וכמה זה המצב כאשר מדובר בנושאים אזרחיים ונייטרליים שאינם קשורים במוצאם ובדתם שלהם או בהקשר הפוליטי הפלסטיני. מצב זה משתקף באופן ברור בנתוני "מדד הייצוג" השבועי של סיכוי ו"העין השביעית". עובדה זו משפיעה באופן דרמטי על תפיסות ודעות של הציבור היהודי ביחס לאזרחים הערבים בישראל.

כאמור, **הממצא המשמעותי ביותר של מחקר זה נוגע לאופי הסיקור של האזרחים הערבים והאזרחיות ששותפו בהם מרואיינים ערבים.** בניגוד למגמה הכללית, המראה כי אחד מכל שני אייטמים על החברה הערבית היה שלילי, בפרסומים שכללו מרואיין ערבי אחוז האייטמים השליליים ירד ל-30% ואילו אחוז האייטמים החיוביים עלה פי שניים ויותר, מ-15% ל-35%. ההתפלגות של טון הסיקור בפרסומים הכוללים מרואיינים ערבים הולם את ההתפלגות הנורמלית בסקירות המדיה השנתיות המוכרות בענף, ומשקף סיקור מאוזן והוגן העומד בניגוד מוחלט לסיקור השלילי המוחלט של הפרסומים שלא כללו מרואיינים ערבים בכלל והשפיעו באופן דרמטי על טון הסיקור הכללי של החברה הערבית.

הוספת מרואיינים ודוברים ערבים לאייטמים העוסקים בציבור הערבי אינה פריבילגיה או בקשה מיוחדת, אלא דרישה מקצועית מינימלית מכלי תקשורת המתיימרים לספק סיקור הוגן ומאוזן. הממצאים החד-משמעיים של מחקר זה מראים כי למרות המתיחות והרגישות הרבה שנוצרה בתקופת ההסלמה בין הציבור היהודי לציבור הערבי, בכלי התקשורת השונים לא נעשה מאמץ משמעותי ומחושב לייצר סיקור אובייקטיבי ואחראי המבוסס על נקודות המבט של האזרחים הערבים, קולותיהם ודעותיהם, המשפיעים על המציאות בין יהודים לערבים אך מודרים מן התקשורת, והתוצאות בהתאם.

במציאות של סכסוך יש לתקשורת יש תפקיד חשוב ואפילו קריטי בתיווך המציאות והעמדות של האזרחים הערבים לרוב היהודי בישראל, גם בזמן "שגרה", אך במיוחד בעתות משבר. כלי התקשורת צריכים להכיר בכובד האחריות והשלחות הציבורית המוטלת על כתפיהם. **תקשורת שאינה נותנת מקום הוגן לאחד מהצדדים ולנרטיב שלו תורמת להסלמת הסכסוך,** ונראה כי התקשורת הישראלית אינה נותנת את דעתה על הסכנה שבדבר. במהלך ההסלמה האחרונה ראינו כיצד סיקור מגמתי של מחאת האזרחים הערבים מוביל לתגובות חריפות ברשת וברחוב ומייצר אווירה ציבורית מתלהמת ומסוכנת שבאה לידי ביטוי בתופעות של אלימות וחרם במרחב הציבורי.

מחקר זה הוא חלק ממהלך ארוך-טווח של עמותת סיכוי ושל גופים אחרים בחברה האזרחית ובתקשורת המבקש לשנות את אופי הסיקור והייצוג הבעייתיים של האזרחים הערבים בישראל. מהלך זה כולל בין השאר חשיפה של היקף הדרת הערבים בתקשורת, מתן כלים וידע למערכות ועיתונאים כדי שישפרו את הייצוג והסיקור של האזרחים הערבים, חשיפה והנגשה של היצע המומחים הערבים הרב הקיים בישראל, ופרסום מחקרים ובדיקות על הייצוג הלקוי והמוטה של האזרחים הערבים בתקשורת בעברית.

מהלך זה מבוסס על שתי הבנות מרכזיות. הראשונה, כי סיקור תקשורתי הוגן ומאוזן של החברה הערבית הוא מפתח ליחסים בין הקבוצות ובעל חשיבות אסטרטגית לעתיד החברה הישראלית; השנייה, שסיקור הוגן של החברה הערבית חייב להתבסס

בראש ובראשונה על ייצוג והשתתפות פעילה של האזרחים הערבים בשיח ובסיקור התקשורתי הכללי, בהתאם לשיעורם באוכלוסייה. הדבר נכון גם לדיונים על סוגיות הקשורות בציבור הערבי, אך לא פחות מכך לסיקור הכללי והמתמשך של כל נושא אחר. כדי ליצור יחסים שוויוניים ותקינים בין הרוב למיעוט המונה כחמישית מאזרחי המדינה, מרואיינים ערבים צריכים להישמע לא רק בימי משבר ולא רק בהקשר ביטחוני, אלא גם כאשר דנים בחיסונים, בתכנון ערים, בכלכלה, באמנות ובחינוך. לשם כך מוטלת על כלי התקשורת החובה לנקוט יוזמה, לדאוג בעצמם לאיתור הדוברים והמומחים הרלבנטיים לכל נושא ולהזמין להתראיין. צעד כזה יהיה פורץ דרך בכל הנוגע לתפיסות ולעמדות של הרוב היהודי כלפי האזרחים הערבים ויתרום לתחושת השייכות שלהם. כל אלה יחד עשויים לחולל שינוי משמעותי באפשרות לקדם חיים משותפים בין יהודים לערבים בישראל, כבר בעתיד הנראה לעין.

שנאה בין ערבים ויהודים במלך
השלטון המרכזי. יש מצד אחד ימין
קיצוני ומצד שני שמאל קיצוני מול
המסך במוסד, ואחר כך, כשנוכחית
המצלמה, מחבקים אחד את השני"

להתעלם מההסטה

אפשר להבין את חוסר האמון, מותר להתווכח על הדרך, אבל לפני שנוגע למלחמת אזרחים של ממש, ערבים ויהודים, שחלקם איבדו בסכסוך הזה בני משפחה, דורשים – עד כאן | **פרויקט מיוחד**

מחיר ההדרה - האזרחים הערבים בתקשורת העברית בתקופת ההסלמה הפוליטית-ביטחונית של אוקטובר 2015

מחקר זה מכיל ניתוח ובחינה מעמיקה של האופן בו התקשורת העברית סיקרה את האזרחים הערבים בישראל בתקופת ההסלמה הפוליטית-ביטחונית במהלך אוקטובר 2015. מטרת המחקר היא למפות את המאפיינים הבולטים של ייצוג האזרחים הערבים ושל תיווך הנושא בסיקור התקשורת, ולהבין כיצד אלה השפיעו על האופי והנימה של תמונת המציאות שקיבלו צרכני התקשורת בסופו של דבר. המחקר מציג מיפוי וניתוח של כלל הסיקור התקשורתי של האזרחים הערבים בתקופת ההסלמה, ומתמקד באופי הסיקור ובהיקף וצורת הייצוג שהאזרחים הערבים קיבלו כמרואיינים ודוברים במסגרתו.

מחקר זה נערך במסגרת פרויקט מיוחד של עמותת סיכוי לקידום הייצוג התקשורתי של האזרחים הערבים בתקשורת העברית, שכולל גם את הפרסום השבועי של מדד הייצוג באתר "העין השביעית". הממצאים העיקריים של המחקר מראים כי במהלך תקופת ההסלמה הביטחונית של אוקטובר 2016 גילתה התקשורת עניין מוגבר באזרחים הערבים, אך בחרה לסקר אותם ללא ייצוג פעיל שלהם כדוברים ומרואיינים בשידורי האקטואליה. המחקר גם מוכיח כי במקרים המעטים שבהם כלי התקשורת ייצגו את האזרחים הערבים באופן פעיל, היתה לכך השפעה חיובית דרמטית על אופי הסיקור ונימתו, ומכאן גם על דעותיהם ועמדותיהם של הצופים, המאזינים והקוראים בבית.

לתקשורת ההמונים נודע תפקיד משמעותי בעיצוב השיח הציבורי, אך אירועי אוקטובר 2015 הוכיחו כי בתקופות משבר תפקיד זה מתעצם ויש להתייחס אליו בזהירות ובאחריות. מחקר זה נכתב במטרה להשפיע על מקבלי החלטות בכלי התקשורת ובגופים המפקחים עליהם לבדוק מחדש את יחסם כלפי האזרחים הערבים בישראל ואת הייצוג שהם יוצרים להם, אך הוא מיועד גם לחוקרים, לפעילים חברתיים ולכל מי שמעוניין בתקשורת חופשית ומאוזנת בישראל.

עמותת סיכוי – העמותה לקידום שוויון אזרחי היא ארגון חברה אזרחית, משותף ליהודים וערבים אזרחי המדינה, שמטרתו לקדם שינוי מהותי במעמדם של האזרחים הערבים בישראל. עמותת סיכוי פועלת למען שוויון מלא ושותפות בין האזרחים הערבים-פלסטינים לאזרחים היהודים בישראל. סדר היום של העמותה ופעילותיה נגזרים מדיאלוג שוטף וגלוי בין הערבים והיהודים, חברי הצוות המקצועי והוועד המנהל, אשר באים מן הזרם המרכזי בציבור שלהם.

sikkuy.org.il

facebook.com/sikkuy

twitter.com/Sikkuy

משרדי סיכוי בחיפה: 04-8523188

haifa@sikkuy.org.il

משרדי סיכוי בירושלים: 02-6541225

jerusalem@sikkuy.org.il